

Bačkůrkové večírky

Karel Pacner, ač původně novinář a později renomovaný spisovatel, udělal pro českou vědu víc než mnohý vědec. Než jsme se osobně seznámili, četl jsem jeho články o kosmonautice. Proto mne překvapilo, když mi jednoho dne, někdy začátkem sedmdesátých let minulého století, zatelefonoval, že by potřeboval konzultaci z oblasti biochemie a genetiky. Považoval jsem takové setkání za čest. Bylo to v době, kdy se genetika prudce rozvíjela na své molekulární úrovni a Ústav organické chemie a biochemie Akademie věd, kde jsem v té době pracoval, byl tehdy jediný v Československu, kde se s molekulami nukleových kyselin pracovalo. Některé anglické termíny nebyly v češtině ještě zavedeny a Karel je potřeboval vysvětlit. Začali jsme genetikou, ale pak jsme semleli kdeco a bavili se snad několik hodin. Mně ten rozhovor pomohl, protože jsem si ujasnil, jak molekulární genetiku vysvětlovat během občasných vystoupení v rozhlase.

Od té doby jsem byl jakýmsi Karlovým dvorním konzultantem pro oblast věd o živé přírodě. Takových konzultantů měl Karel víc, tím, jak se okruh jeho zájmů rozšiřoval. Neostýchal se zavolat o radu, což nebylo úplně obvyklé, ostatně ještě dnes čteme v novinách vědecké nesmysly jenom proto, že si někteří novináři neumějí vytvořit okruh kamarádů z vědeckých pracovišť.

Karel Pacner je kamarád, který neváhá například informovat své přátele hromadnými e-maily, že se kdosi kdesi chce zbavit starší, ale stále funkční ledničky a zájemci ji daruje. Nebo že jeho kamarádka otevřela ordinaci a bere pacienty.

Karel je i zdatným organizátorem diskusí, jako byly třeba bačkůrkácké večery u Marcely Pecháčkové. Měla byt s velkým pokojem, kam jsme se vešli, když jsme si sedli na podlahu. Přednášející seděl v křesle pod velkým obrazem Brigitte Bardotové s baterkou na zadku. Vzpomínám si, že někdy docházelo k velmi emotivním diskusím. Zejména, když jsme v oné už svobodné době přece jen zabrousili na politiku – ani ne tak naši vnitřní, spíš na tu mezinárodní. Jednou se rozkatil Ondřej Neff, už ani nevím kvůli čemu, po přednášce Luboše Dobrovského. A když se do diskuse zapojil Petr Hora Hořejš, který přišel pozdě v povznesené náladě, byla z toho vzrušená hádka.

Bačkůrkáři se ale scházeli i jinak. Vzpomínám si, jak nás manželka Petra Hory sezvala do restaurace, abychom překvapili Petra při jeho narozeninách.

Při zhasnutých světlech jsme zaplnili velký sál, jinak byla restaurace prázdná. Když Horovi přicházeli, slyšeli jsme, jak Petr hudruje a peskuje svou ženu, že všechno popletla a restaurace je zavřená. Když jsme rozsvítili a hlučně mu blahopřáli, byl viditelně dojat.

Někdy jsme se sešli na zahradě u Karlova bratra Mirka, skvělého umělce a zahradního architekta. Rád na tyhle večery vzpomínám. Odcházel jsem s pocitem, že česká společnost nejsou jen hulváti a patolízalové, jak se prý vyjádřil Goebbels, ale že máme být na co hrdí.

VÁCLAV PAČES

**Vybavíš si, Karle,
ještě dnes svůj první
článek o vědě?**

Ano, moje první reportáž, když jsem v létě 1959 nastoupil do *Mladé fronty*, byla o mikrobiální kultivaci mikroorganismů. Nijak zvlášť jsem tomu nerozuměl, ale pamatuju si to hlavně proto, že na oné kultivaci dělal profesor Ivan Málek v Mikrobiologickém ústavu Akademie věd v Dejvicích. A tenhle Ivan Málek kdysi vydával mému otci penicilin. Když se po válce Američané, kteří mi ho tehdy poslali, chystali k odchodu a já potřeboval další dávky, tatínek se dozvěděl, že lék má k dispozici organizace UNRRA – Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu, kterou Američané vytvořili na pomoc zničené Evropě. Tatínek pro něj jel k docentu Málkovi do Státního zdravotního ústavu, který měl dodávky na starosti. Tak jsem mu pak v Dejvicích za ten penicilin poděkoval.

**O vědě jsi původně
psát nechtěl,
byla to nevěsta
z donucení, kdy ses
do ní zamiloval?**

To přesně nevím, rozhodně to nepřišlo ze dne na den. Cestu k ní jsem si hledal postupně a trvalo to možná rok. Hodně mi v tom pomáhal Standa Bárta, kolega, který se zrovna vrátil z půlroční cesty do Antarktidy. Seděli jsme proti sobě a já čerpal z jeho zkušeností, jak psát o vědě. Ukazoval mi to v praxi – opravami mých článků, ale hlavně svým vlastním psaním. Právě on v roce 1958 založil v *Mladé frontě* vědeckou přílohu – vůbec první vědeckou rubriku v českých denících. Dodatečně jsem si uvědomil, že počátky popularizace vědy u nás odstartovalo vypuštění sovětského Sputniku do vesmíru v roce 1957, kdy jsem

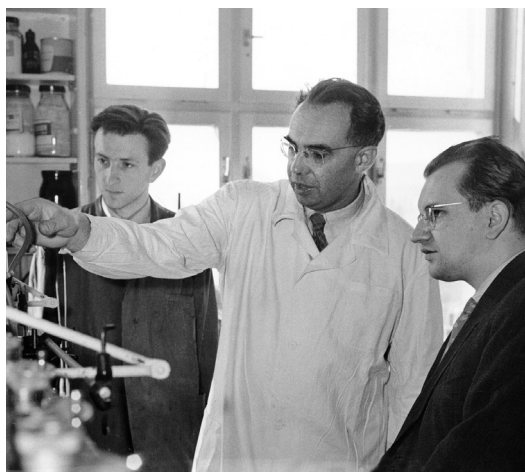
Chápu, pro čtenáře bývá často odtažitá, složitá, odborná. Dnes atraktivitě článků pomáhají různá videa a animace, ale tehdy nic takového nebylo. Co se dalo udělat pro to, aby věda bavila nejen tebe, ale i lidi, kteří o ní čtou? Dal se takový direkt zvládnout s tím textem o mikrobiální kultivaci mikroorganismů?

Moje první populárně vědecká reportáž byla o mikrobiální kultivaci mikroorganismů s profesorem Ivanem Málkem (na fotografii uprostřed)

ještě byl na vysoké škole a vůbec jsem se o to nezajímal. Sputnik měl příznivý vliv jak na psaní o vědě, tak na vědu samotnou, protože do té doby byla věda trpěnou malinou, kterou se soudruzi oháněli, a přitom jim byla šumafuk.

Nějak intuitivně jsem dospěl k závěru, že v prvním odstavci reportáže musím dát čtenáři ránu do zubů. Prostě sdělit unikátní informaci, aby mu spadla čelist a abych ho nalákal k dalšímu čtení textu. Teprve po tomto direktu mohu rozvíjet příběh, ať už příběh objevu nebo příběh vědce, ale rozhodně příběh. A také jsem měl zásadu, že moje články musí být srozumitelné jak pro mladé lidi od patnácti let, tak pro osmdesátileté babičky. Bez toho by to nešlo.

Samozřejmě. Stačilo napsat ho úplně jednoduše.

Slyšeli na to vědci? Na onu srozumitelnost, zjednodušení, bez kterého, jak říkáš, by to nešlo?

Kde jsi tu atraktivní informaci hledal, aniž by sis ji trochu vymýšlel, nebo prostě text přinejmenším přifukoval?

Já s nimi výsledný text vždy konzultoval, jinak bych si na otištění netroufl. Jen s jedním člověkem, genetikem z Ústavu experimentální biologie, jsem se těžce pohádal. Honza Klein byl velice tvrdý a trval na svých formulacích. Pohádali jsme se několikrát, přitom jsme si už mezitím potykali, ale k výsledku to nevedlo. Po srpnu 1968 zmizel a já už ten článek nikdy nedopsal. V zahraničí z něho vyrostl známý vědec, mluví se o něm jako o pokračovateli brněnského zakladatele genetiky Gregora Mendela.

Podklady se samozřejmě sháněly strašně těžko. Chodil jsem do knihkupectví Akademie pro popularizační brožurky, které mě inspirovaly. V prodejně Sovětská kniha jsem kupoval knihy o vědě – Sověti měli řadu zajímavých. A v nich jsem hledal klíč, jak čtenáře zaujmout. Vědeckou novinářinu jsme rozvíjeli pomocí Klubu vědeckých novinářů, který jsme založili. Cítili jsme, že zákulisí vědy je potřeba dostávat novinářům pod kůži hlouběji. Byl jsem ve vedení klubu a podařilo se mi zorganizovat dva týdenní semináře na Roztěži. Obvolával jsem různé lidi a vědce, aby přijeli. Zájem byl obrovský, všechny pokoje byly plné. V Praze jsme semináře pořádali pravidelně jednou za měsíc, jako hlavní host vždy přišel nějaký vědec. Natáčet nebo psát články nebylo povoleno, takový seminář sloužil pouze k tomu, že se každý novinář mohl domluvit na spolupráci. Rozjeli jsme

Převzetí ceny za popularizaci vědy od předsedy ČSAV Františka Šorma v lednu 1968

to myslím ve velkém. Kromě toho dobře fungoval tiskový odbor prezidia Akademie věd. Důležitou roli sehrál rozhlas, kde Ivo Budil pořádal rozhlasové univerzity – hodinové rozhovory s různými vědci, přičemž první univerzita byla o vesmíru. To byl pro nás všechny základ.

Kteří vědci tě nejvíc inspirovali?

V sedmdesátých letech, kdy nastal velký rozmach biologických věd, zvláště pak genetiky, jsem se začal scházet s Václavem Pačesem z Ústavu organické chemie a biochemie Československé akademie věd, který se krátce předtím vrátil z dvouletého pobytu v Kanadě a USA. Znali jsme se už z doby seminářů na Roztěži a besed v Klubu novinářů. S Vaškem jsem o tajích genetiky prodiskutoval hodiny, vzniklo

z toho nespočetně článků. Scházeli jsme se vždy, když se vynořil nějaký zajímavý objev. Pačesova skupina byla v roce 1986 druhým týmem na světě, který přečetl všechny dědičné vlastnosti jednoho celistvého organismu – viru. Na jaře 1989 za to Pačes s kolegy převzal státní cenu. Přitom žádný z těchto laureátů nebyl členem KSČ, jak bylo dřív nutné, a dokonce nevadilo ani to, že jeden člen týmu mezitím emigroval do USA.

Jednou za mnou do redakce přišel mladý muž, představil se jako Antonín Vítek, že prý je posluchač chemie a fanda do kosmonautiky, a kdybych prý potřeboval nějaké informace, že je mi k dispozici. Postupně se stal mým hlavním konzultantem.

Roční stáž v Kanadě absolvoval i astronom Jiří Grygar. Díky němu jsem se začal v sedmdesátých letech hlouběji zabývat otázkami vzniku a vývoje vesmíru. Jura měl dar pro popularizaci, ostatně pocházel z učitelské rodiny, první zkušenosti získal jako demonstrátor na brněnské hvězdárně.

O Tondovi Vítkovi, který zakládal klub Space a později mě přijal za člena, už jsem mluvil. Jednoho dne se na schůzce Space u něj v bytě objevil neznámý vousáč. Byl to Petr Jakeš, geochemik, který vystudoval v Austrálii, pracoval v Japonsku a potom zkoumal v Lunárním ústavu NASA v Houstonu vzorky z Měsíce, které dovezly posádky *Apolla*. Petr patřil mezi neortodoxní myslitele, měl úžasný přehled a rozsáhlé mezinárodní styky. Svými názory vnašel do našich diskusí úplně nový rozměr. Na rozdíl od nás byl světoobčan.

Trvalo mi zhruba deset let, než jsem se pustil do základních problémů vzniku světa, života a dalších problémů. Možná bych se odvážil o několik let dřív, ale

Na mezinárodním astronautickém kongresu v Baku na začátku sedmdesátých let jsem se seznámil s několika odborníky z Ústavu kosmických výzkumů AV SSSR. Gleb Maximov (vpravo)

Díky Jiřímu Grygarovi jsem se začal v sedmdesátých letech hlouběji zabývat otázkami vzniku a vývoje vesmíru. Jura měl dar pro popularizaci. (S Jiřím Grygarem na besedě v Plzni v roce 1984)

neměl jsem k tomu partnery, kteří by uměli o těchto věcech srozumitelně mluvit. Teprve Pačes, Grygar, Jakeš a Vítek mně otevřeli cestu. Stýkali jsme se neformálně – na obědech, večerech i jinde. A právě tyhle debaty o všem možném mne orientovaly v hlavních oblastech vědy. Bez nich bych se musel při psaní některých článků bát, protože bych si nebyl jistý, jestli je můj pohled správný. Díky nim jsem také v novinách založil několik nepravidelných seriálů, které jsem v té době považoval za těžiště své práce. Psal jsem o vzniku života ve vesmíru, předvídal budoucnost roku 2000 s náramkovými radiotelefony dobíjenými slunečními paprsky, zveřejňoval články o objevech,

Vím, že ses dostal i do blízkosti lidí ze slavné expedice Thora Heyerdahla. Jak k tomu došlo?

po kterých toužíme, včetně počasí na objednávku i elixíru paměti. Každé téma bylo neobyčejně pracné a sběr podkladů někdy přímo detektivní.

Koncem roku 1982 pozval tehdy pětadvacetiletý inženýr Pavel Pavel do Strakonice několik novinářů, aby nám ukázal, jak dokáže zvednout dvacetitunový model sochy pouze pomocí lan ovládaných několika muži. Pavla totiž zaujaly obrovské sochy moai na Velikonočním ostrově, které tam objevili po svém příchodu Evropané. Nikdo z tamních domorodců s nimi neuměl manipulovat, na zvedání byly příliš těžké. V poslední době je zkoumal norský badatel a světoběžník Thor Heyerdahl – domníval se, že to bude práce pro několik stovek mužů. Český inženýr Pavel byl ale přesvědčen, že když vymyslí šikovnou metodu, bude jich stačit mnohem méně. Když pak poslal Heyerdahlovi dokumentaci o svém pokusu, dostal od něho v roce 1986 pozvání, aby s ním jel na Velikonoční ostrov a tam to vyzkoušel. To bylo samozřejmě složité. Velikonoční ostrov patřil Chile, kde se po krvavém převratu ujal moci pravicový generál Augustin Pinochet, a státy sovětského bloku jeho režim neuznávaly.

Pavlovu cestu nakonec probojovala Jitka Macháčková, zástupkyně šéfredaktora časopisu Věda a technika mládeži. Jak se jí to podařilo a kdo všechno musel souhlas podepsat, nám neřekla, ostatně nikdo to po ní nechtěl. Byli jsme rádi, že se to

povedlo. S chilským vizem zřejmě pomohl sám Heyerdahl.

Vzpomínám, jak jsme doprovázeli Pavla Pavla na ruzyňské letiště a uklidňovali ho, že experiment určitě zvládne. A ano, k pohybu sochy moai opravdu stačilo šestnáct mužů ovládajících lana.

Český inženýr se poté stal miláčkem tamních obyvatel a samozřejmě samotného Heyerdahla. Po návratu napsal o svých pokusech knihu Rapa Nui. Poslal mi rukopis, abych ho před odevzdáním do nakladatelství přečetl. Byla to pro mě čest.

Zajímavá novinářská témata sis hledal sám?

Sám. Nikdo mne neditoval, ani do obsahu mi nemluvil. Šéfredaktor a jeho zástupci o vědě a technice nic nevěděli, byli rádi, že mají zaplněnou stránku zajímavého, politicky bezproblémového čtení. Režim

S Vaškem Pačesem jsem prodiskutoval hodiny o tajích genetiky a vzniklo z toho nespočetně článků. Pačesova skupina byla v roce 1986 druhým týmem na světě, který přečetl všechny dědičné vlastnosti jednoho celistvého organismu – viru.

si v zajetí svých dogmat neuvědomoval, co dává popularizace vědy obyčejným lidem. Přesně to popsal Jiří Grygar, když v březnu 1997 v indickém Dillí přebíral mezinárodní cenu Kalinga za popularizaci. Řekl: „Populárně vědecké přednášky, knihy, rozhlasové a později i televizní pořady přijímalo publikum s téměř neuvěřitelným vzrušením. Lidé okamžitě rozpoznali, že poslání vědy je prosto ideologie a že je vskutku internacionální. To bylo velmi podstatné v dobách, kdy oficiální propaganda se snažila zneužít vše a kdy ideologičtí specialisté nám prali mozky způsobem, který tak mistrovsky popsal George Orwell.“

Já si ještě osobně vybavuju, jak velké tabu byla ještě začátkem osmdesátých let nemoc AIDS, která se poprvé objevila v roce 1981 v USA. Když o ní pak začaly vycházet články v časopisu *Mladý svět*, bylo to přímo pozdvižení, a co si pamatuju, tak i dost odvážný počín.

Znovu se musím zeptat: nebralo ti to chuť do práce?

To je pravda, zprávy, které o této nemoci zpočátku vydávala ČTK, tvrdily, že vznikla následkem demoralizace buržoazního systému. Oficiálně se o AIDS mluvilo s despektem a jako o záležitosti „promiskuitní“ a „narkomanské“ Ameriky. Když potom indický komunistický časopis Patriot, který financovala sovětská tajná služba KGB, otiskl článek, že virus HIV unikl z amerických vojenských laboratoří, kde ho chystali jako bojový prostředek, informaci okamžitě rozšířila do světa sovětská agentura TASS a u nás ji převzala ČTK. I když se oficiální místa snažila, aby čeští a slovenští odborníci z řad virologů a lékařů tuto tezi potvrdili, téměř všichni odmítli. Tehdejší šéfredaktor Ctirad Frčka v té době přinesl z porady na ÚV KSČ zákaz otiskovat vlastní články o AIDS. Natož o tom, že by snad mohl být nějaký případ i u nás, to už vůbec. A opět, nic se nezdůvodňovalo, byl to rozkaz.

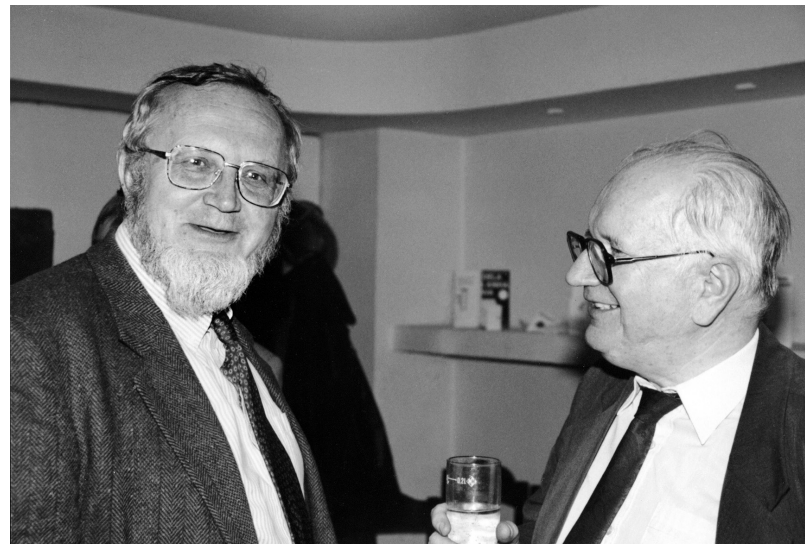
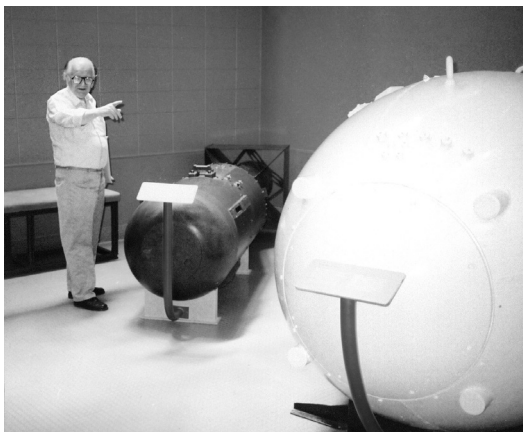
Nebralo, protože jsem si na druhé straně uvědomoval, že jindy kolikrát překračuju pomyslné hranice a ono to jde. A šlo to nakonec i v tomto případě. Asi rok nato jsem potkal docenta Lubomíra Syrůčka, kterého jsem znal jako šéfa chřipkové laboratoře v Institutu hygieny a epidemiologie. Vyprávěl mi, že vede čerstvě zřízenou laboratoř AIDS, protože i k nám tahle smrtelná nemoc dorazila, v roce 1986 se objevil první případ. Domluvili jsme se, že za ním přijdu a zkusím napsat seriózní článek. O zákazu

Během své novinářské kariéry jsi poznal obrovské množství lékařů, o řadě z nich jsi psal. Koho sis nejmíc vážil?

jsem věděl, ale doufal jsem, že se na něj už pozapomnělo. Syrůček mě zasvětil do historie a půjčoval mi různé studie o nemoci AIDS a viru HIV. Vznikla z toho v březnu 1987 tisková strana s titulkem Hrozba zvaná AIDS. A nebyl z toho průšvih, ale pochvala. Překročil jsem hranice – a najednou se nic nestalo. Tak to chodilo. Bylo třeba zkoušet, co se dá.

Těch bylo mnoho. Vážil jsem si mladého doktora Jiřího Krbce v Klatovech, který mě ošetřoval, když mi bylo devět. Byl to skaut, jeho přístup byl velmi lidský. Později byl politickým vězněm a na Mírově operoval řadu lidí včetně generála Jana Syrového, hrdiny od Zborova z první světové války. Mám dobrou zkušenost s mou zdejší obvodní lékařkou Evou Burianovou, chodím k ní už čtyřicet let. A pak samozřejmě s profesorem Filipem Málkem, což je můj kardiolog, a s profesorem Petrem Neužillem,

Petr Jakeš mě vyfotografoval u maket prvních dvou atomových bomb ve vědeckém muzeu v Los Alamos.

Jednoho dne se na schůzce Space objevil neznámý vousáč. Byl to Petr Jakeš, geochemik, který vystudoval v Austrálii, pracoval v Japonsku a potom zkoumal v Lunárním ústavu NASA v Houstonu vzorky z Měsíce, které dovezly posádky Apolla. (S Petrem Jakešem v roce 1992)

jeho šéfem. Ten se se mnou kdysi v Nemocnici Na Homolce seznámil slovy: „Mám všechny vaše knihy o kosmonautice.“

Tvoje knížky ti zjevně otvíraly dveře nejen u raketových konstruktérů, ale i lékařů. S mnohými sis, jak vím, tykal, byl jsi VIP pacient, zkrátka kulich.

Ano, byl jsem takovej kulich. Ale nebyla to moje vina. Lékaři mě poznávali. Když mě záchranka odvezla v říjnu 2006 do motolské nemocnice, protože jsem měl tep 32, skoro smrtelný, přijal mě lékař na kardiologii s tím, že druhý den mi dají kardiostimulátor. Implantace probíhala při místním umrtvení a já musel s lékařem mluvit, aby viděl, že jsem v pořádku. Začal otázkou: „Co právě píšete, pane redaktore?“ A to jsme se viděli potřetí v životě.